

Fekete Vince: Ütköző

MENTOR, 1996

Érdes és nyomasztó versvilág tárul az olvasó elé Fekete Vince második verseskötetének olvastán. Valószínűleg épp ez a jellemzője az, mely oly markánsan megkülönbözteti a fiatal erdélyi költőt az utóbbi években létrejött kolozsvári irodalmi műhelyek (Éber, Előretolt Helyőrség, Serény Múmia, illetve Bretter Kör) tagjainak többségétől. Ennek oka a lírikus lelki alkatában és lelki örökségében keresendő, hiszen a Helikon „fiatal irodalom”-rovatának szerkesztőjeként egyaránt részese a fenti irodalmi csoportosulásoknak és az általuk fémjelzett szellemi-esztétikai áramlatoknak is. Ennyiben tehát mint ígéretes költői pálya fokozott figyelmet érdemel.

Pedig e kötet sem mentes az első verseskötetben (*Parázskönyv*, 1995) még természetyszerűleg jelentkező hibáktól. Egyes költői üresjáratok, túlbonyolított lírai szerepjátékok, elkoptatott stílfordulatok olykor még itt is visszaköszönnek, ám az új kötet egészén mindezek már csak halvány karcolásokként jelentkeznek: a hibás vagy könnyűnek találtatott sorokon, darabokon átsiklik a szem, és a versek, a két ciklus erős, tartós összhatást kelt. A kötet a költői eszközök fejlődésének hangsúlyozásával annyiban is folytatása az előzőnek, hogy többnyire az ott már megismert témákat görgeti tovább, járja körül, hatol mélyükre. S témája válogatja: hol tovább finomodó posztmodern játékosággal, hol pedig sötét, önvájó prózai realizmussal, míg a versek fentebb jelzett hangulata kitapinthatóvá kérgesedik.

A versek csaknem felében két „én”, a költői (Szellem) és a személyes, mintegy párbeszédet folytatva keres választ, megoldást az általa (általuk) felvetett, illetve többnyire elkerülhetetlenül szembejövő kérdésekre. Az e dilemmákra talán legmarkánsabban reagáló kötetkezdő, valamint kötetzáró vers nyilván tudatosan zárja keretbe a többi, s ezáltal egyfajta jelzésszerű börtönbe is, hiszen a költői-emberi léthelyzet e felütése éppoly illúziótlan, mint a konklúzió. Igaz, ebből a szempontból az *Ütköző* még reményekkel teli: a lírai én a versben szeretne megpihenni, a költészet által élményekre lelni, de rögvést kijózanodik, mikor „tovalók, akár a kocsi, a vonat az ütköző”. Egészen odáig, hogy *A Szellem és a szerelem* groteszk soriban megkezdett szárnyalás után előbb mélyrepülés, majd kénytelen landolás következik, s a megérkezést már nem a megnyugvás, hanem csak egy keserű, lemondó tanácstalanság kíséri.

Már az első kötetben is több vers próbált választ keresni egy – érthetően – feldolgozhatatlan miérett és gyógyírt találni egy családi tragédia fájdalmas emlékére. Hogy ez az örökség még sokáig nem ereszti el a költőt, az a verseket olvasva sejtethető – mindazonáltal ebben az emlékezésben-válaszkeresésben, az önmagukba záruló, vissza-visszatérő kérdésekben a kötet legmélyebb, leghatásosabb versei kristályosodnak ki. E versek két fő motívuma, az apa és a vonat (és a csak áttételesen jelzett vonatszerencsétlenség) olykor másutt is (lám, a kötet címében is...) felbukkan, sőt mintegy megokolja az emlékezéshez eszközként felhasznált monoton, zümmögő, folyton ismétlődő recitatív technikát (*Abogy a vonat; A csobbanás, a kondulás; Mielőtt szeretetét; Mindazonáltal*), stílusosan éppúgy, mint tartalmilag: „Ahogy aztán széthasadt, / elgurult, szétfolyt, ottmaradt! / Ahogy az a vonat!”

Jellemzőnek is mondható, hogy a fenti motívum még az újabb kori erdélyi létre rezonáló versekbe is beszűrődik, amelyek hangsúlyosan vannak jelen Fekete Vince költészetében, immár markánsan az 1990-es évekhez és egy fiatal értelmiségi szubjektumához kapcsolódva. E szövegek minden bizonnyal legsikerültebbje az *S egy utolsó kattánás* címet viseli, bár akár „A romániai változásokra” címet is kaphatta volna, lévén, hogy arról szól. A közelmúltról, arról a mégiscsak korszakos változásról, mely oly gyorsan csalódásba fordult, és végül a gyűrődtető kelet-európai mindennapokba: a „szerszámokká” degradált honfitársak a „Mustra téren”, a néprajzi jelentésen túli szöttesek valahol Budapesten, az ingázók „csak át, és onnan át, és / még tovább”, és így tovább, „pedig mennyire vártuk...”. Hát igen. Nem mintha a versek alanya és alkotója igazán többet remélt volna, de hát a keserűség jogos. Fekete Vince lelki alkatáról is sok mindent elárul, de leginkább költői tehetségét mutatja, ahogy e „globális” egzisztenciális nyomorúság sorait-képeit oldja-feloldja: az emberi kapcsolatok melegségét villantva fel az éjszakai utazásban egy nemzetközi expresszen (*Sava már!*), a mindennapi cselekvés rituáléját az élhetővé színezett pillanatképekben (*Cseprők*), a köznapok banális apróságait egy átlagemberré szürkülő értelmiségi szemével: „ez a világ, kicsikém, kicsikém, / álmainkat kicentrifugázza” (*Centrifuga*). És így tovább. E sorba illeszkedik a kötet egyik legjobb darabja is, mely címében és tartalmában egyaránt vállaltan Dsida-parafraízis. Oly keserű költői vállalkozás, mint az egy évtizeddel korábbi, a *Sörény és koponyában* olvasható Kányádi-vers, ám a hangütés már alapvetően más, mint a költő elődök műveiben. Hiszen bár helyzetvers ez is, és bár továbbra is hasonló az ihlető valóság, a vonatmotívum itt is árulkodóan egyénre szabott, és maga a szöveg immár modernre, posztmodernre hangszerelt: a személyes egzisztenciális szorongás és a helyszínrajz groteszk képekbe és érzésekbe vált.

A kötet verseinek többségét szintén azok az általános kérdések határozzák meg, árnyalják be, melyek a léthelyzet távlati sugalmaiból adódnak. És így kortársként és sorstársként aligha csodálkozhatunk, ha többnyire továbbra is illúziótlanul: „valami tinta / annyiszor kiloccsant, / *annyiálmainkra*” (*Mi felfogná*); avagy a Sziverit megidéző versben: „Evez szemben egy meglékelt ladik (...) Evezel szemben: meglékelt ladik” (*Pisztrángok? Kara?*). Keserű bizony. Ha már *létre* jöttünk – ahogy Fekete Vince fogalmaz, és fogódzót, kapaszkodókat keres mindezek mellett és talán ellen. Ilyen lehet talán az a szellemi örökség is, mely olykor megnevezetik (*Szellemek kara; A kor falába; Faló: „hordod magadban – trójai faló – / rejtett szellemek fegyverei neszt”*), az istenkeresés, jellemző XX. századi módon (*Hogy, hogy nem...*), és ilyen fogódzó nyilvánvalóan a szerelem is.

Fogódzó és kapocs, kapocs és ellenhatás, valamifajta virtuális kompenzáció és a játék egyedüli terepe ez utóbbi téma Fekete Vince költészetében. Jelzésszerű, hogy a második ciklus szerelmi versekkel nyit, s a kötet verseinek mintegy harmada is ide sorolható. Sajnálatos viszont, hogy e versek többnyire a ciklusnyitó szöveget (*Leltár: a kedves fantomképe*) árnyalják, azaz megmaradnak a játék öncélú bájánál, a forma- és helyzetjátékok, helyzetkomikumok szellemes sziporkáinál (*Hódító badviselés; A ladik és a Szellem; Az özvegy és a Szellem; Mariann, ó!; Kosár* stb). A fentieknél szerencsésebb annak a négy versnek a szerepeltetése (*Paszziánsz; Mi? Kérdezed; Akit. Miért; Igennem*), melyek az első ciklusban mintegy tömbösítve jelentkeznek, lévén, hogy bár a rutin íze érződik rajtuk, és a formai megoldás sem hat az újdonság erejével (noha talán apellált rá a szerző), az elharapott, fél szavas, fél mondatos formajáték szerencsés módon szinkronba kerül a verseken átszűrődő emberi kapcsolatok rohanó, felszínes lüktetésével. De itt is elmondható az a bizonyos örök szabály: a kevesebb több lett volna.

Ugyanakkor a kötet e témában néhány igazán sikerült szöveget is felmutat. Ilyen mindenekelőtt a *Bódító fanyar*, mely Fekete Vince szerelmi költészetének egyik legszebb darabja, talán éppen enyhe diszkréciója miatt, mely apró, naturalisztikus képek sorozatában teljességgé fogalmazza ama bódítóan fanyar pillanatokot. És e sorba illeszthető a második ciklus több verse is (*Szellemszirén; Reggel. A Szellem elérékenyül*), talán mert csak egyszerűek és tiszták: „ég titokban, / visszánéztem, / s loppal beléd ittam”.

Befejezésül szólni kell néhány olyan szövegről is, melyek az eddig elemzett versvilágból valamiképpen „kilógnak”, ám minthogy nagyon is jó, megérintő szövegek, talán a fiatal költő lírájának további lehetséges irányait is jelzik. A *Picikátó* látszólag nem több egy jó formaversnél, ám a bravúros technikán túl (az időmérték, a ritmus és a rímes verselés sajátos, egyéni ötvözete) már többről is szó van: hetyke iróniáról, évődő provokációról az elmúlás megváltoztathatatlansága ellenében, s úgy, hogy egyfajta győzelem elégtétele még az elkerülhetetlen vereség esetén is megmaradjon. *A Város és a Szellem* finom, montázsos, emlékmorzsányi pillanatképekben a költő gyermekkorának városába vezet, s úgy, hogy e nosztalgikus visszarévedésekben nem csupán Kézdivásárhely, de az egész világ megörökítődik. És megörökítődik abban a két versben is, melyek mitikus-misztikus és mégis realiztikus mikrovilágot formálnak meg, leginkább Vida Gábor prózájával rokoníthatóan (*A Nagy Mágus; Hajnali valahol*): „Az erdő szövedékével arcomon, / a pállott derengésben várokozom”. Hogy mire? Talán a Napra, miként a Jim Morrison által megfogalmazott szövegben, talán az utolsó virradatra az „erdőhatáron túlról”, ámbár szemében immár csak „lázcelofán zizeg”, a hajnalra valahol, behatolva egy erdőbe, egyre tovább és mélyebbre, Bodor Ádám-os derűvel és bizonytalansággal akár, de még időben, mielőtt még leperreg az élet, hiszen a „csatakosra izzadt lepedők” túloldalán talán várják, „s fejtik a jeleket valahol, / valahol”.